

معناشناسی به مثابه‌ی روش

بخشعلی قزلباشی

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

انتشارات توسن

تابستان ۱۳۹۵

سرشناسه	: قنبری، بخشعلی. ۱۳۴۳-
عنوان و نام پدیدآور	: معناشناسی به مثابه‌ی روش / بخشعلی قنبری.
مشخصات نشر	: تهران: نوشناخت، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۹۳۷۴۵-۳-۶: ۱۵۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: مباحث الفاظ
موضوع	: Semantics (Islamic law)
موضوع	: معنی‌شناسی -- روش‌شناسی
موضوع	: Semantics -- Methodology
موضوع	: معنی‌شناسی
موضوع	: Semantics
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۵ م ۹۶۴/ق ۱۶۴ BP
رده‌بندی دیوید	: ۲۹۷/۳۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۴۱۳۲۵

معناشناسی به مثابه‌ی روش

دکتر بخشعلی قنبری
 ویراستار فنی و ادبی: عفت نادری‌نژاد
 صفحه‌آرا: عفت نادری‌نژاد
 طراح جلد: سعید قنبری
 چاپ نخست: تابستان ۱۳۹۵
 شمارگان: ۵۰۰ جلد
 قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان
 حق چاپ و نشر محفوظ است.

انتشارات نوشناخت

ناشر: انتشارات نوشناخت

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، بین فلسطین و ابوریحان، بن‌بست

مهارت، خانه هنر، پ ۴، واحد ۱۳

تلفن: ۰۹۳۸۹۵۱۵۹۹۳

www.noshenakht.com

info@noshenakht.com

سخن ناشر

فهم متن همیشه برای آدمیان هم جالب و جذاب و هم خاستگاه سؤال و مسئله بوده است. هرچه در تاریخ به عقب می‌نگریم، فهم‌ها آسان‌تر و سؤالات و مسایل را بسیط‌تر می‌یابیم؛ و هرچه از زمان ظهور اختلافات کلامی در قرن دوم هجری در میان مسلمانان و از زمان ظهور کانت در میان اروپاییان و فیلسوفان جلوتر می‌آییم، فهم متن بساطت خود را ازدست می‌دهد و نظرات جابجایی در این حوزه‌ی معرفتی مطرح می‌شوند.

در متن‌پژوهان اعم از دینی و غیردینی، همواره این سؤال مطرح بوده است که از چه راه/راه‌هایی می‌توان، فهم متون نایل آمد و درعین حال، مطمئن بود که دریافت خوانشگر منطبق با نظر ماست، بوده. او دچار تفسیربه‌رای نشده است؟ در میان مسلمانان نظریه تفسیر متن به متن مطرح و در مغرب‌الشرق هم کامل شده‌ی این روش با عنوان معناشناسی مطرح شده است. این روش به‌تازگی در مراکز علم، آموزشی و پژوهشی ایران اسلامی هم مطرح شده و دکتر بخشعلی قنبری نویسنده کتاب معاشناسی، به مثابه‌ی روش به کاربرد این دانش در مقام یک روش پرداخته است.

بی‌شک به‌کارگیری این روش می‌تواند خوانشگر را تا حد زیادی از تفسیربه‌رای در امان نگاه دارد؛ بنابراین، خواندن این اثر به همه آنانی که به‌نوعی به فهم متن سروکار دارند، توصیه می‌شود.

نشر نوشناخت به‌نوبه خود از مساعی نویسنده محترم این اثر کمال تشکر را دارد و امیدوار است که اهل مطالعه با آرایه نظرات خود، این نشر را در بسط روش معناشناسی یاری رسانند.

نشر نوشناخت

www.noshenakht.com

تابستان ۱۳۹۵

سخن ویراستار

«معناشناسی به مثابه‌ی روش»، کتابی است که به مباحث متن‌شناختی به‌طور اعم؛ و شناخت و پژوهش در متون دینی، به‌ویژه در قرآن و نهج‌البلاغه به‌طور اخص پرداخته و به‌صورت درس‌نامه به دانشجویان محترم ارائه شده است که به‌کارگیری آن در این برهه زمانی، بیش‌ازپیش احساس می‌شود.

این کتاب پژوهشی، مطالعاتی و درسی، حاصل زحمات بی‌دریغ پژوهشگر و نهج‌البلاغه‌پژوه و نهج‌البلاغه‌شناس، جناب آقای دکتر بخشعلی قنبری است که با زبانی ساده و شیوا برای درک بهتر دانش‌ویان در زمینه معناشناسی، به نگارش درآمده است؛ به‌طوری‌که به‌عنوان ویراستار، از ویرایش کتاب و رفع سبکی ولی پرمحتوای کتاب لذت بردم.

این کتاب باتوجه به تفاوت ویرایشی که «فرهنگستان زبان و ادب فارسی» برای نوشتار تعیین کرده‌اند، ویراستار شده است؛ اما با عنایت به حساسیت نویسنده محترم، برخی از واژگان به خواست و تأکید ایشان نگارش و ویرایش شده؛ که نمونه‌ای از آنها عبارت است از:

اصول ویرایشی فرهنگستان زبان و ادب فارسی	خواست و تأکید نویسنده
۱. مسائل، ارائه، دائم، قائل، علائم و...	• مایل، ارایه، دایم، قایل، علایم و...
۲. متابه، حوزه، درباره، واژه و... (استفاده از «ی» بریده‌شده «ه» بر روی حرف «ه» در واژگان مشابه)	• مشابه، حوزه‌ی، درباره‌ی، واژه‌ی و... («ه» به «و» استفاده از «ه» بر روی حرف «ه» در تمام واژگان مشابه)
۳. مصطفی، موسی و...	• مصطفی، موسی و...
۴. حتی	• حتا
۵. الهی	• الاهی
۶. خواجه نصیرالدین طوسی و...	• خواجه نصیرالدین توسی و...

علامت‌های اختصاری در این کتاب:

ر.ک: رجوع کنید به نک: نگاه کنید به

موفقیت و شادکامی نویسنده و خوانندگان کتاب را از خداوند متعال خواستارم.

نادری‌نژاد

ویراستار فنی و حرفه‌ای

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
سر آغاز.....	۱۱
درس نخست.....	۱۷
پیشگفتار.....	۱۷
تمرین و پژوهش.....	۲۳
فصل نخست: فرایند تاریخی روش معناشناسی.....	۳۵
درس دوم.....	۳۷
تعریف و کاربرد معناشناسی.....	۳۷
مروری بر تاریخ روش معناشناسی.....	۳۹
معناشناسی مکتب بن.....	۴۴
ساختارگرایی و نقل نظرات.....	۵۶
اصول و مراحل روش‌شناسی معناشناسی مکتب بن.....	۶۲
تمرین و پژوهش.....	۶۴
فصل دوم: دانش‌های زبانی و معناشناسی.....	۶۵
درس سوم.....	۶۷
جایگاه معناشناسی در دانش‌های زبانی.....	۶۷
نشانه‌شناسی.....	۶۸
تعریف‌های معناشناسی.....	۷۵
معناشناسی و هرمنوتیک.....	۷۹
پیش‌فرض‌ها و اصول معناشناسی.....	۸۰
اهداف معناشناسی.....	۸۳
رابطه نشانه‌شناسی و معناشناسی.....	۸۹
تمرین و پژوهش.....	۹۰
فصل سوم: دلالت‌های معناشناختی.....	۹۱
درس چهارم.....	۹۳
معنای معنا.....	۹۳
انواع موجودات از منظر دلالت.....	۹۵

۹۵	انواع دلالت
۱۰۰	تمرین و پژوهش
۱۰۱	فصل چهارم: انواع روش معنانشناسی
۱۰۳	درس پنجم
۱۰۳	انواع معنانشناختی به لحاظ روش
۱۰۳	۱. معنانشناسی تاریخی (واژگان در زمانی)
۱۰۸	۲. معنانشناسی توصیفی (هم زمانی)
۱۰۹	واژگان در زمانی یا زمان گذر و هم زمانی
۱۱۲	تمرین و پژوهش
۱۱۳	فصل پنجم: اصناف کاربرد واژگان در روش معنانشناسی
۱۱۵	درس ششم
۱۱۵	تقسیم‌بندی‌های مفهومی واژگان
۱۳۰	تمرین و پژوهش
۱۳۱	فصل ششم: محورهای روش معنانشناسی
۱۳۳	درس هفتم
۱۳۳	سه محور عمده
۱۳۳	واژگان جانشین و هم‌نشین
۱۳۸	۱. مفاهیم جانشین
۱۴۸	۲. مفاهیم هم‌نشین
۱۵۴	آثار هم‌نشینی
۱۵۶	تمرین و پژوهش
۱۵۷	درس هشتم
۱۵۷	۳. مفاهیم باستانی
۱۶۰	۴. مفاهیم متقابل / تقابل معنایی
۱۶۹	تکمله
۱۷۰	۵. کلمات کانونی
۱۷۱	۶. چندمعنایی
۱۷۲	۷. شمول معنایی
۱۷۳	تمرین و پژوهش

فصل هفتم: شبکه معنایی	۱۷۵
درس نهم	۱۷۷
فهم معنا در شبکه	۱۷۷
حوزه‌های معنایی	۱۷۷
چگونگی تشکیل شبکه معنایی	۱۹۲
بافت / سیاق / زمینه در معناشناسی	۲۰۲
مراحل فهم معنای یک کلمه	۲۰۴
تمرین پژوهش	۲۱۰
درس دهم	۲۱۱
منابع معناشناسی قرآن: هیچ‌البلاغه	۲۱۱
۱. منابع زمینه نخست: متون اصلی اسلام	۲۱۱
۲. منابع زمینه هم‌زمان: متون اهل‌سنت اسلام	۲۱۲
۳. منابع زمینه پس‌از مرتب‌صلح اسلام	۲۱۲
کتابنامه	۲۱۵

سرآغاز

باتوجه به پیشگفتاری که پس از این خواهد آمد، در اینجا نه به عنوان مقدمه؛ بلکه برای آغاز بحث، به چند نکته بسنده می‌شود.

نکته اول اینکه امروزه پرداختن به معنانشناسی به مثابه‌ی روش، امری ضروری به نظر می‌رسد؛ از آن رو که در جامعه ما توجه به مباحث متن‌شناختی به‌طور اعم و شناخت و پژوهش در متون دینی، به ویژه قرآن و نهج البلاغه به‌طور اخص گسترش یافته و به کارگیری آن نیز بیش از پیش احساس می‌شود.

نکته دوم اینکه لزوم بازسازی دانش‌های اسلامی نظیر تفسیر و فقه‌الحديث همواره یکی از مهم‌ترین اندیشه‌های عالمان مسلمانان به است؛ از این رو، هریک از منطقدانان، علمای علم اصول فقه و مفسران از چشم‌انداز خود، مضی از محورهای معنانشناسی را بررسی کرده‌اند. اهمیت فهم متن قرآن و سایر متون حدیثی و... به اندازه‌ای است که فقهای شیعه را بر آن داشت تا به تدوین دانش «اصول فقه» همت گمارند. فهم همین مسئله ما را نیز بر این داشته تا از روش‌های فهم جدید و متناسب با شرایط دینی خود بهره ببریم و در اختیار عموم نیز قرار دهیم؛ از این رو، لزوم فراخواندن دانش‌هایی که دریچه‌ای جدید به سوی فهم متون دینی می‌گشایند، احساس می‌شود؛ چه سود جستن از ابزارها و دانش‌های جدید، خود نوعی تدبیر روشمند در آیات قرآن و روایات پیامبر (ص) و سایر متولیان دینی است؛ اما معنانشناسی در مطالعات اسلامی، همواره با مشکلات و موانعی نیز دست‌به‌گریبان بوده است؛ از جمله اینکه در علوم اسلامی، دانشی با عنوان خاص «معنانشناسی» به وجود نیامده؛ هرچند که تعدادی از عناصر اصلی آن در برخی از دانش‌های زبانی، مثل علم اصول و روش‌های تفسیری وجود داشته است؛ اما به‌طور مستقل و جدی به آن توجه نشده است. یکی از مهم‌ترین علومی که بخش‌های

وسیع‌تری از موضوعات خود را به مباحث معنانشناسی اختصاص داده؛ علم اصول فقه است که همواره نقش مقدماتی برای فقه را برعهده داشته و محدود به کارآمدی در استنباط احکام شرعی است. افزون‌براین، مباحث معنانشناسی علم اصول، کمتر در دیگر متون دینی، چون متون اعتقادی و اخلاقی استفاده شده است. مشکل دیگری که درباره‌ی عالمان مسلمان در مباحث معنانشناختی دیده می‌شود، آشنایی نداشتن آنها با حوزه‌های مختلف دانش‌های زبانی از قبیل نشانه‌شناسی، زبان‌شناسی و تحقیقات جدید صورت گرفته در آنهاست. دانش‌های زبانی در دوران معاصر، افق‌های تازه‌ای در معنانشناسی و فهم متون گشوده‌اند. اگرچه معنانشناسی در جهان اسلام، از سابقه‌ای طولانی و مطالعاتی عمیق برخوردار است، عدم آشنایی با دانش‌های زبانی سبب شده معنانشناسی اسلامی، در محدوده‌های خاصی متمرکز شود و در دوران معاصر گسترش چشم‌گیری نیابد. با پیش‌سرگذاشتن این موانع، می‌توان به دستاوردهای مهمی در مطالعه و تحقیق متون دینی به‌ویژه قرآن و حدیث دست یافت.

نکته سوم اینکه در قرآن و روایات اسلامی تأکید شده، افراد با رجوع به قرآن و سایر متون، باید از تفسیر به‌رأی پرهیز کنند. به‌کارگیری معنانشناسی، یکی از راه‌های مطمئن برای دوری از تفسیر به‌رأی است. چراکه این روش درصدد است تا خودِ متن را به سخن درآورد.

نگارنده‌ی این نوشتار، مفسر قرآن نیست؛ اما سببانی است که در حوزه نهج‌البلاغه در حال پژوهش بوده و از نزدیک با کارهای پژوهشگران این حوزه آشنایی دارد و کمابیش با کاستی‌های فهم متون، به‌ویژه متون دینی آشناست. از این رو به‌نظر می‌رسد که در عصر حاضر بهترین و مطمئن‌ترین راه و روش فهم متون، به‌کارگیری روش معنانشناسی است؛ زیرا تنها در این روش است که می‌توان از افتادن در دام تفسیر به‌رأی در امان ماند؛ وگرنه هرکسی از ظن خود یار این متون خواهد شد و معیار درستی/ نادرستی تفسیر هم در اختیار خواننده قرار نخواهد گرفت.

گفتنی است، به‌کارگیری این روش، سخت و طاقت‌فرسا است؛ اما در حال حاضر، جز بهره‌گیری از آن راه دیگری در اختیار پژوهشگران و مفسران وجود ندارد و در عین حال،

برخلاف آنکه کاریست دقیق این روش، بسیار زمان‌بر است، می‌توان برای تفسیر متون، دست‌کم به کاریست روش معنائشناسی توصیفی قناعت کرد. خوشبختانه مدت‌هاست که در مراکز علمی ایران، رویکرد معنائشناختی به متون مختلف، به‌ویژه متون دینی معتبر بسیار پررنگ شده و تاحدی در همه رشته‌های علوم انسانی رواج یافته است.

در حال حاضر، این روش به مراتب بیش از گذشته اقبال یافته و مورد استقبال اهل پژوهش قرار گرفته است. هرچند این روش، برای فهم هر متنی قابل استفاده است، در این میان باتوجه به - ساسی که متن‌های دینی دارند، کاربرد آن در فهم این دسته از متون، ضرورت بیشتری دارد؛ از این رو، لازم است دانشجویان و پژوهشگران رشته‌های یادشده و همچنین دانشجویانی که به گونه‌ای با متن‌هایی همچون ادیان و ادبیات مختلف سروکار دارند، با این روش آشنا شوند تا هم به فهم متن‌ها نایل آیند و هم تفسیر به‌رای نکرده باشند.

گفتنی است، هدف اصلی نگارنده تنظیم یک روش‌نامه‌ی معنائشناختی کاربردی برای پژوهشگران حوزه‌ی مطالعات دینی است؛ بنابراین، خوانندگان نباید از این اثر، دانش وسیع و پُربیج و خم معنائشناسی را انتظار داشته باشند. در واقع این اثر، یک کتاب راهگشا برای استفاده عالمانه از متن‌های مختلف، به‌ویژه متون دینی است. البته این اثر می‌تواند با کوشش بیشتر، بخشی از نیازهای متدیرحان را تأمین کند. اگر در این اثر، بارها به آثار مربوط به علم معنائشناسی رجوع کرده‌ام، با دلیل آن است که میان علم و روش معنائشناسی رابطه‌ی وثیقی برقرار است و بدون درک علم معنائشناسی نمی‌توان آن را به‌مثابه‌ی روش به‌کار بست؛ منتها باید به این نکته بسیار توجه کرد که این روش تنهاوتنها درباره متونی کاریست دارد که به زبان اصلی و اولیّه نوشته شده باشد؛ در نتیجه نمی‌توان آن را درباره منابع ترجمه‌شده به‌کار گرفت؛ مگر اینکه ترجمه‌ی متن‌های مختلف دقیق صورت گرفته و واژگان نسبی متن‌های موردنظر با وسواس بیشتری به زبان دیگر برگردانده شده باشد؛ در این صورت، می‌توان این روش را به‌کار بست؛ اما با اینکه نتایج به‌دست‌آمده در حد انتظار کاریست این روش در متون به زبان اصلی نخواهد بود؛ در عین حال می‌تواند بخشی از واقعیت و مراد ماتن را نشان دهد؛ به

شرط آنکه خوانشگر به موضوع و متن آشنایی و تسلط کافی داشته باشد.

این کتاب با احتساب کلیات، شامل هفت فصل است؛ هرچند که کلیات در فصول یک نوشته قرار نمی‌گیرد، با توجه به اینکه مطالب آن از موضوع اصلی بیرون نبوده و به‌طور اساسی می‌تواند در فهم روش معنائشناسی نقش مستقیمی داشته باشد به‌عنوان یکی از فصول در نظر گرفته‌ایم.

در فصل نخست پرسیده‌ایم: معنائشناسی به مثابه‌ی روش چه فرایندی را طی کرده است؟ در پاسخ به این سؤال، معنا و کاربرد مفهوم معنائشناسی را بررسی کرده و تاریخچه و انواع مکاتب مختلف معنائشناسی به‌ویژه مکتب بن^۱ را مرور نموده‌ایم. گفتنی است که ایزوتسو^۲ در تحقیقات متن‌شناختی، به‌ویژه قرآن‌شناختی‌اش بر این مکتب اتکا کرده است.

در فصل دوم، با بررسی این سؤال پرداخته‌ایم که معنائشناسی به‌منزله یک دانش و معنائشناسی به مثابه روش، در میان دانش‌های زبانی از چه جایگاهی برخوردار است؟ درباره این پرسش، به توضیح و تبیین دانش‌های زبانی به‌ویژه معنائشناسی پرداخته‌ایم و برای تعیین جایگاه دانش و روش معنائشناسی در میان دانش‌های زبانی، به معرفی اصناف این دانش‌ها اهتمام ورزیده‌ایم. در این حال، به اصناف معنائشناسی و مبانی و اصول و اهداف آن نیز اشاره کرده‌ایم.

فصل سوم را به طرح این سؤال اختصاص داده‌ایم که روش معنائشناسی با مبحث دلالت چه نسبتی دارد؟ که بررسی مفهوم دلالت و انواع آن را بازکاوی کرده‌ایم.

فصل چهارم، به انواع روش‌های معنائشناسی مربوط می‌گردد؛ که به‌طور مشخص دو نوع معنائشناسی تاریخی و توصیفی را به‌طور مستوفی بررسی کرده‌ایم.

در فصل پنجم، تحقیق کرده‌ایم که واژگان در کاربرد معنائشناختی چند نوع‌اند؟ در این فصل، تقسیم‌بندی‌های مختلف از مفردات و واژگان، اعم از واژگان عام و خاص، اساسی و نسبی و زمان‌گذر و هم‌زمان را توضیح داده‌ایم.

در فصل ششم، این سؤال را طرح کرده‌ایم که محورهای عمده معنایی کدام‌اند؟ در

این فصل، محورهای جانشین، هم‌نشین و متقابل را بررسی کرده‌ایم و برای هریک از آنها مثال‌هایی آورده‌ایم.

در فصل هفتم، شبکه معنایی را تعریف کرده و چگونگی تشکیل شبکه معنایی را توضیح داده‌ایم؛ همچنین به فرایند تشکیل شبکه معنایی اشاره کرده‌ایم.

گفتنی است پیش‌ازاینکه این کتاب به شکل حاضر درآید، محتوای آن در کارگاه‌های مختلف ارایه و خلاصه آن در هفت جلسه به شرکت‌کنندگان عرضه شد؛ اما با توجه به اینکه موضوعات و مطالب در این اثر کامل‌تر شده و به‌صورت درس‌نامه درآمده، طی ده درس ارایه خواهد شد و استادان گرامی هم می‌توانند دوره تدریس خود را به ده جلسه تقسیم کنند و مطالب را شرکت‌کنندگان بازگو نمایند؛ به‌علاوه تنظیم و تقسیم‌بندی مطالب با عنایت به زمان، سهل و صعب بودن محتوا انجام پذیرفته و تا حد امکان در طرح درس‌ها سعی شده تعداد صفحات به هم نزدیک باشند. این ملاحظه، باعث می‌شود از فشردگی و سختی کار کاسته شود. شرکت‌کنندگان با تمرین‌های بیشتر، روش معنائشناسی را به‌طور عملی یاد بگیرند و دست‌آورد خود به کار ببرند.

باید اعتراف کرد که هیچ کاری در عرصه گیتی با زن یاری دیگران میسر و مقدور نبوده و نخواهد بود؛ از این رو، صاحب این قلم، قاضی‌ان و سپاسگزار عزیزانی است که وی را در این راه مدد رسانده‌اند. از استاد مصطفی ملکیان^۱ نیز سپاسگزاری می‌کنم که با سخنرانی خویش در آبان‌ماه ۱۳۸۷، سبب آشنایی من با این روش شد؛ به‌طوری‌که اندیشه و دغدغه مبارک آن، موجب تحقیق و تفحص بیشتر و تسهیل تکمیل آن سخنرانی، به‌صورت کتاب و چکامه حاضر شده است؛ که به خوانندگان و به‌ویژه دانشجویان و متن‌پژوهان ارجمند تقدیم می‌شود.

همچنین از سرکار خانم لعلی هاشمی‌اقدم، همسر دلسوز و مهربان نگارنده‌ی این سطور تشکر می‌کنم که همواره مشتاقانه یاری‌رسان نویسنده در راه علم بوده‌اند؛ چنان‌که خود را تا ابد مدیون و سپاسگزار ایشان می‌دانم. از خانم زهرا خانجانی‌خانی و خانم

۱. این سخنرانی با عنوان روش معنائشناسی در تاریخ ۱۳۸۷/۸/۲۶ در سالن شهید همتی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی ایراد شده است.

فاطمه سادات طاهایی فرد و آقای حسین شاکری نیز بسیار سپاسگزارم که هریک به نوبه‌ی خود مرا در به‌انجام رساندن کتاب حاضر یاری کرده‌اند.

در پایان، از دست‌اندرکاران نشر نوشناخت، به‌ویژه سرکار خاتم معصومه فاطمی تشکر می‌کنم که هرچه در بضاعت داشت دریغ نکرد و شب و روز در تایپ و اصلاح این اثر و پیگیری کارهای اداری مربوط به چاپ و نشر کوشید؛ به‌علاوه نمی‌توان از سرکار خاتم عفت نادری‌نژاد تشکری ویژه نداشت که اگر زیبایی ادبی در متن ملاحظه می‌شود مدیون زحمات بی‌شایبه ایشان است؛ از این‌رو مؤلف دست مریزاد ویژه به این ویراستار دقت و درعین حال، فوق‌العاده دلسوز عرضه می‌دارد.

خلاصه کلام آنکه معناشناسی به‌مثابه‌ی روش، تنها هدف اساسی‌ای را که دنبال می‌کند، ارایه‌ی راهی مطمئن برای درک متن است؛ به‌گونه‌ای که با به‌کارگیری آن، مفسر متن می‌تواند به مراتب از متن دست یابد و از تحمیل نظرات خود بر آن پرهیز کند.

و من الله التوفیق

بخشعلی قنبری *

تهران، تابستان ۱۳۹۵